

WORSAAES OPTEGNELSER.
NOGLE KOMMENTARER.

Ved *S. P. Skov*.

Af de to bind erindringer og breve, som *Victor Hermansen* har udgivet,¹ faar man et tydeligt indtryk af Worsaaes udvikling. Han har livligt skildret sin opvækst i Vejle, sin tidligt vakte interesse for oldsager, og sin hurtige videnskabelige karriere, saadan som den sensationelt begyndte med de to stridsskrifter om dronning Gunhilds formentlige lig og om Runamoindekriften, hvormed han besejrede de to ældre videnskabsmænd, *N. M. Petersen* og *Finnur Magnússon* og straks vandt sig et navn. Og om man end til tider stødes af Worsaaes indbildskhed, følger man ham med interesse og sympati paa hans videre bane med dens kampe og sejre. Men med brevene fra hans ældre aar skifter billedet lidt efter lidt karakter; han kan nok stadig fortælle med lune; udmærket i saa henseende er beretningen om Jellingehøjenes udgravning; men forfængeligheden tager mere og mere til, og hans sejre bliver bare dem, han vinder i de internationale kongressers selskabsliv.

Foruden saaledes at tegne et særdeles livfuldt selvportræt har Worsaae ogsaa i erindringerne og brevene skildret en række af de mennesker, han kom i berøring med, ofte særdeles aabenhjertigt. Den samme arrogance, men ofte mere afdæmpet, findes ogsaa i de straks efter Worsaaes død udgivne optegnelser om Rosenborgsamlingen. Udgivelsen, der meget i mod fru Worsaaes vilje skete allerede 1886, besørgedes af inspektør ved Rosenborgsamlingen, dr. phil. *P. Brock*, (1842—1906), grevinde Danners protegé, som iflg. Worsaaes forord² havde den formelle ret dertil. Efter hvad Bering Liisberg har faaet fortalt af dr. phil. Sophus Müller, som af hensyn til Worsaaes minde, havde forsøgt at faa *P. Brock* til at vente, skulde dennes grund til at fremskynde udgivelsen af optegnelserne være, »at de skulde frem netop nu, som en Haan imod Worsaae«

¹ Begge bindene er recenseret af dr. theol. Bjørn Kornerup i dette tidsskrifts 10 Række II Bind, p. 160 ff og V Bind, p. 243 ff.

² *J. J. A. Worsaae*: Optegnelser om Rosenborg-Samlingen, p. 2. (Kbhvn. 1886).

(*verbis ipsissimis*).³ Det er vel ikke utænkeligt, at den noget bitre dr. Brock kan have udtalt sig saaledes; men det bør dog nævnes, at Bering Liisberg ikke var ham venlig stemt. Paa foranledning af C. F. Herbst (1818—1911), Worsaaes efterfølger som direktør for Rosenborgsamlingen, skete der ved udgivelsen visse udeladelser, dels af museumsmæssig og dels af personalhistorisk karakter; det er disse sidste, der her skal fremdrages.

Ved optegnelsernes fremkomst vakte navnlig de skarpe udfald mod grevinde Danner opsigt. Hun og Worsaae havde haft adskillige kontroverser, efter Frederiksborgs brand saaledes om de reddede sager (omtalt p. 36): »Hun skal nemlig have haft sine egne Meubler og andre Sager paa Frederiksborg assurede i et privat Assuranceselskab for 20000 rdl. hvilket Beløb hun havde fordret udbetalt. Da Selskabet vægrede sig, fordi flere af hendes private Sager, om ikke de fleste, vitterligt var reddede og straks efter Branden bortkørte, skal hun have svaret, at der fra Frederiksborg ikke var bortkørt andre Sager end dem, jeg havde ført til Rosenborg. Det hed sig, at hun senere, eftersom min Erklæring ikke kunde hjælpe hende, gik paa Accord med Selskabet.« (Rosenborgmskpt.)

Worsaae skildrer Kong Frederik VII flere steder særdeles levende. Som hans stadige ledsager, ved de arkæologiske udgravninger og undersøgelser kongen lod foretage, havde han rig lejlighed til at mærke sig kongens særheder. Han er ingen beundrer af kongen og antyder ligefrem, hvad der er udeladt ved trykningen, at denne døde af skræk for krigen 64: »Frygten derfor fremskyndte sikkert paa flere Maader hans Død. Thi modig end sige Helt var Frederik VII ikke.« I den interessante beretning (p. 20) om undersøgelsen af Frederik II's kiste i Roskilde domkirke, ved hvilken lejlighed Worsaae reddede kongens ring for Rosenborgsamlingen, er der udeladt følgende stykke, efter at der er nævnt, at Frederik VII tog sin forgængers ring paa:

»Det stødte alle og ikke mindst Prins Christian, som kom til mig for at udtale sin Uvilje over, at Ringen, der oven i Købet let kunde blive skænket til Grevinde Danner, ikke igen skulde nedlægges i Kisten, og for at bede mig om at formaa Kongen til at give den tilbage dertil. Jeg opfordrede Prinsen til selv at gøre Kongen Forestillinger desangaaende, men han mente, maaske ikke med Urette, at det kun vilde gøre Ondt værre.«

Naturligvis ordner Worsaae denne sag, idet kongen lover at skænke ringen til Rosenborg.

»Denne Vending forsonede betydeligt de Tilstedeværende. Ogsaa Prinsen, med hvem jeg her for første Gang kom i nærmere Berøring, udtalte sig med

³ Tilføjelse i Bering Liisbergs expl. af optegnelserne. (Rosenborg).

særdeles Tilfredshed om det Tilbagetog fra Kongens Side, som jeg havde været saa heldig at bevirke. Senere leverede Kongen mig Ringen, saavidt jeg mindes under et af mine Ophold hos ham paa Frederiksborg. Til Uvillie over min Optræden i Roskilde mærkede jeg intet. Kongen følte vist selv, at han var gaet for vidt.« (Rosenborgmskpt.).

1865 døde *Chr. Jürgensen Thomsen*, direktør for ordnordisk og etnografisk museum, og uagtet Thomsen efterlod sig en indstilling om *C. F. Herbsts* og *C. L. Steinhauers* udnævnelse til direktører henholdsvis for oldnordisk og etnografisk museum, blev Worsaae den foretrukne i begge tilfælde. Om sine mindre heldige medbejlere skriver Worsaae i Rosenborgmanuskriptet:

»Mine Ordningsplaner i det hele og mine altid mæglende Forhandlinger med mine Collegaer blev saa længe som muligt mistænkeliggjorte og modarbejdede af mine Uvenner og Misundere, især af de nuværende Justitsraader *C. F. Herbst* (en fordums Ungdomsven, Inspektør ved Oldnordisk Museum og Myntkabinettet) og Expeditionssekretær ved Overhofmarskallatet, *C. F. Steinhauer* (Inspektør ved Ethnografisk Museum) som begge havde haabet efter Thomsens Død at blive Direktører resp. ved Oldnordisk og Ethnografisk Museum, hvortil de paa Grund af deres indskrænkede Opfattelse, udelukkende Detailkundskab og ufordragelige Karakter i ingen Henseende af Ministeriet ansaas for skikkede, men som nu, da jeg var bleven den foretrukne, havde svoret mig uforsonlig Modstand i ethvertsohmhelst af mine Foretagender. Bag dem stod igen mine ivrige litterære Modstandere, Naturforskeren, Etatsraad *Steenstrup*, der ligeledes havde intriguert for at hindre mig i at blive Thomsens Eftermand, hvilket han selv tillige vilde have været. Omsider lykkedes det mig dog at besejre alle mere eller mindre hemmelige Undergravninger, som i Virkeligheden tilsidst heldigvis bidrog til at fremme de Forandringer, man havde villet forhale eller muligt helt standse«.

Det er forstaaeligt, at Herbst har faaet denne forfærdelige salve udeladt. Om Steinhauer hedder det videre i Rosenborgmanuskriptet:

»Overhofmarskal *Oxholm*, der ikke altid skal have været ganske fri for lidt Hof-Skinsyge over den Yndest og Tillid Kong Christian uafbrudt siden Mødet i Roskilde ved Frederik II's Kiste gav til Kende for mig, havde ivrigt bestræbt sig for, at hans praktisk brugelige Expeditionssekretær, Steinhauer, der gik h a m som tidligere Thomsen stærkt under Øjnene, kunde efter Thomsens Død være bleven Direktør for det Ethnografiske Museum, og han havde følt sig temmelig stødt, da Kultusministeren, *Rosenørn-Teilmann* tilsidst kort og godt erklærede, at hvis Steinhauer, en halvstuderet, fhv. Bogtrykkerdreng, gjorde alt for mange Ophævelser, fik han sin Afsked som Inspektør ved Ethnografisk Museum. Ved min Omordning af Rosenborg insinuerede nu Steinhauer i al Stilhed, mundtlig og skriftlig, gennem Oxholm og andre saavel ved Hoffet som ved Pressen og rundt om i Byen, at jeg ved N. B. i videnskabelig Henseende at gøre Rosenborgsamlingen til en Fortsættelse af Oldnordisk Museum hemmelig havde til Hensigt at borteschamotere Rosenborgsamlingen fra Kongehusets Eje og faa den helt overdraget til Folket og Staten.«

Udgiveren, P. Brock, har næppe haft noget imod at udelade denne haanlige omtale af Steinhauer, eftersom han siden sendte ham bogen med en venlig dedikation.

C. L. Steinhauer (1816—97) havde ganske rigtigt været bogtrykkersvend; men var under et ophold i Paris truffet sammen med Chr. J. Thomsen, der siden optog ham i sit hus og i 1846 fik ham udnævnt til assistent i det nye etnografiske museum. Hovedaarsagen til fjendskabet mellem Worsaae og Steinhauer er ikke, som Worsaae her nævner det, uenigheden om Rosenborgs stilling, men iflg. Th. Thomsen⁴ en strid om den nedskæring af museumsbudgettet, som rigsdagen efter 64 krævede. Worsaae ønskede at lade etnografisk museum bære hele nedskæringen, han tog ikke selv til orde herfor i pressen, men brugte juristen *Th. Hindenburg* som pennfører. Heroverfor betonedede geografen *E. Erslev* stærkt museets værdi, og bag ham stod Steinhauer.

Kort efter udgivelsen blev optegnelserne anmeldt anonymt i Politiken, 20 April 1886, vistnok af M. Rubin. Anmelderen fandt, at der ved udgivelsen var faret ilde med Worsaaes minde ved at aabenbare hans personlige svagheder, hans smaalighed og forfængelighed og hans utilbøjelighed til at glemme fornærmelser, samt ved den usympatiske skildring af Frederik VII og grevinde Danner. »Den hele Fremstilling giver en ilde Eftersmag. Den er pikant, underholdende, karakteristisk, men der er liden Elskværdighed udbredt over det altsammen.« Dagen efter fremkom Bering Liisberg under mærket »Y« med en indsigelse. Hvorfor det netop skal kaldes en indsigelse er ikke ganske klart, da han, som det ogsaa ses ovenfor, er ganske enig med anmelderen i det for Worsaaes minde uheldige i optegnelsernes fremkomst; men i modsætning til hans ovenfor anførte særdeles skarpe udfald mod dr. Brock, mener han her, at denne blot har gjort sin pligt. Det var i forfatningsstridens heftigst bevægede aar, Berg sad i fængsel efter Holstebro-affæren, og efter rigsdagens hjemsendelse var der udstedt en provisorisk finanslov. Denne politiske højspænding influerede ogsaa paa bogens bedømmelse, udgivelsen gøres ligefrem til en politisk demonstration: »Hvad her er sket er pietetsløst. Det er ikke sket i Historiens Interesse; thi det mindste af det kommer Historien ved, og det er besynderligt at fremelske den Art Sladder netop om den Konge og den Periode, som dog endnu indeholdt et Stykke Historie — hvor Hoffet var noget mindre og noget mindre anset, Land og Folk noget mere og noget mere anset end i vore Dage.«

⁴ Th. Thomsen: Chr. Jürgensen Thomsen. Tilskueren I, p. 76. 1939.

Bering Liisberg var endnu kun en dreng, da han første gang saa Worsaae i sin fars kontor i Aarhus, men han betoges allerede da af hans væsens fortryllelse og vedblev stadig at være ham en trofast beundrer. Han tager derfor ogsaa hans parti overfor Herbst, om hvem han mente, at »han savnede fuldstændig historisk Begreb.«⁵

Paa Worsaaes foranstaltning var Thorvaldsens statue af Christian IV, der oprindeligt var bestemt for Roskilde domkirke, 1863 blevet opstillet paa en bastion foran Rosenborg slot. Statuen var støbt og ciseleret af *J. Dahlhof* (1800—90), og han havde for at forhøje stofvirkningen i kongens dragt dannet mønstret i denne ved indlagte guld- og sølvtraade. Kunstnerisk var resultatet ogsaa særdeles tilfredsstillende, men efter nogle aars forløb viste tekniken sig at være mindre holdbar. Guldtraadene forsvandt nemlig, »hvorledes sagde de teknisk kyndige Vismænd ikke« følger Bering Liisberg haanende til, og hentyder hermed til guldsmed *C. Michelsen* (1853—1921), ordens- og hofjuveler, medlem af Rosenborgs revisionskommission, der virkede for en flytning, »og Herbst var ikke seen til at ødelægge een af Worsaaes heldigste Ideer.«⁶ Virksom ved denne Lejlighed var ogsaa Brygger *J. C. Jacobsen*, der tilbød at bekoste en ny piedestal til statuen. 1887 udbad indenrigsministeriet sig en erklæring fra Rosenborg om en evt. opstilling dér eller paa Frederiksborg. Resultatet blev, som bekendt, ingen af disse to muligheder, men en genopstilling i Roskilde domkirke.

Worsaaes pludselige død 1885 gjorde et mægtigt indtryk paa Bering Liisberg. Der lagde sig ligesom »et knugende Tryk over alt og alle, der var knyttet til Worsaae og havde haft den Lykke at arbejde under ham, da Slottets Portner, bleg og rystende hin Sommer Formiddag hviskede ind ad Døren: Kammerherren er død! Det var bogstaveligt som Dagen blev graa.« Saaledes skrev han i en smuk mindeartikel til Worsaaes hundredaarsdag;⁷ men naar det sammested hedder, at Worsaae saa lyst og venligt paa menneskene og var fri for smaalighed, saa stemmer det ikke helt. Hans omtale af folk, der kom ham i vejen, er nærmest brutal, som f. x. den ovennævnte salut til C. L. Steinhauer, hvem dog C. J. Thomsen offentligt gav en væsentlig del i æren for den etnografiske samlings første indretning og ordning, og som ogsaa værdsattes i udlandet, han deltog saaledes i ordningen af

⁵ Tilføjelse i Bering Liisbergs expl. af Worsaaes Optegnelser.

⁶ sst.

⁷ Worsaae. 1821 — 14. Marts — 1921. Gads danske Magasin 1921, p. 151—61.

englænderen *Christy's* samling, ligesom endvidere nutiden har anerkendt hans indsats.⁸

Worsaae var en meget impulsiv natur, hvad der utvivlsomt var ham til gavn som videnskabsmand; men det forledte ham ofte til skæve domme over folk, som han enten ikke forstod eller som havde andre anskuelser end han selv. Der er i de tre bind optegnelser, erindringer og breve mange interessante bidrag til det 19. aarhundredes lærdomshistorie; men de maa tages med alt muligt forbehold.

⁸ saaledes Th. Thomsen i en artikel om etnografisk museum i decemberheftet af »Nær og Fjern« 1924 og i artiklen Chr. Jürgensen Thomsen og det etnografiske museum i Tilskueren I 1939.